

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Mangeloja, Esa

Title: Huliganismia kuningaskentillä

Year: 2023

Version: Accepted version (Final draft)

Copyright: © Kirjoittaja & Suomen urheiluhistoriallinen seura, 2023

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Mangeloja, E. (2023). Huliganismia kuningaskentillä. In H. Roiko-Jokela, & T. Roiko-Jokela (Eds.), *Yksilöt ja yhteisöt* (pp. 36-53). Suomen urheiluhistoriallinen seura. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja, 2023.

Huliganismia kuningaskentillä

Esa Mangelaja

Johdanto

Jalkapallo ei luonteeltaan ole väkivaltainen peli, vaikka liikutaklauksia ja sääreenpotkimisia pelin tiimellyksessä tapahtuukin. Katsomoissa väkivalta on kuitenkin viime vuosikymmeninä rehottanut. Jalkapallohuliganismista on tullut käsite.

Tässä artikkelissa tarkastellaan penkkiurheilun ja urheilun aktiivisen fanittamisen olemusta, taustatekijöitä, psykologisia ja taloustieteellisiä selityksiä ja sen varjopuolia. Liian innokas urheilujoukkueiden kannustaminen, mahdollisesti alkoholin vaikutuksen alaisena, on jättänyt kansainväliseen urheiluhistoriaan liian monia traagisia tahroja. Artikkelissa tarkastellaan penkkiurheilun psykologiaa, pääsylippujen kysyntään vaikuttavia tekijöitä, urheilun fanittamisen negatiivisia seurannaisvaikutuksia ja luodaan katsaus jalkapallohuliganismin historiaan. Jalkapallohuliganismin syihin ja seurauksiin pureudutaan artikkelin loppuosioissa.

Penkkiurheilun positiivisia vaikutuksia

Kirjassaan ”*Fans*” Larry Olmsted ylistää monin esimerkein ammattilaisurheilun seuraamisen positiivisia vaikutuksia. Olmstedin mukaan urheilun aktiivinen seuraaminen ja fanittaminen lisää niin henkistä kuin fyysistäkin terveyttä. Urheilun seuraaminen saattaa jopa innostaa faneja itsekin liikkumaan ja noudattamaan terveellisiä elämäntapoja.¹ Urheilusankarit toimivat näin esikuvina kohti aktiivista liikuntaharrastusta.

Urheilu ja onnellisuus liittyvät useiden tutkimusten mukaan toisiinsa. Bruno Frey and Anthony Gullo osoittavat tutkimuksessaan, että aktiivinen urheilun harrastaminen antaa harjoittajilleen onnellisuuden tunnekokemuksia.² Kyseiset tutkijat eivät ole voineet kuitenkaan osoittaa päinvastaisen kausaliteetin olemassaoloa. Urheileminen ei siten ole ainoastaan onnellisten ihmisten harrastusta. Aktiivinen elämä epäilemättä on eräs onnellisuuden lähde, mutta tästä ei voida vetää sitä johtopäätöstä, että urheilemisen edellytyksenä olisi onnellisuus. Urheilu antaa ihmisille mahdollisuuden lievittää jokapäiväisen elämän räsitystä tarjoamalla jännitystä, endorfiineja ja

sosiaalisia kontakteja. Tutkimusten mukaan myös urheilun seuraaminen katsomosta käsin tuottaa ihmisille onnellisuutta³, jota käsitystä tukevat myös Robert Baaden ja Laura Tiehen analyysit.⁴ Ammattilaisurheilun seuraaminen ja pääsylippujen kysyntä saavat siten yhden selityksensä onnellisuuden tunteiden tavoittelusta.

Daniel L. Wann on tutkimuksessaan luetellut ainakin 24 urheilun fanituksesta koituvaa hyötyä.⁵ Verrattuna moneen muuhun viihteen muotoon, urheilulla on useita etuja puolellaan, jotka lisäävät sen viihdekuluttamisen nautittavuutta. Urheilutapahtuman lopputulos ei ole etukäteen selvillä, vaan ottelutulos selviää varmuudella vasta kun loppuvihellys kuuluu. Oopperan libretto on etukäteen katsojien saatavana ja monen elokuvankin loppuratkaisu on helpohkosti arvattavissa. Jalkapallo-otteluun sisältyy sen sijaan aina epävarmuutta ja sen tuomaa jännitystä. Toiseksi on huomattava, että urheilua seurataan yleensä ”livenä” eli reaaliajassa tapahtuvana viihteenä. Pelitapahtumat aktualisoituvat hetkessä ja lopputulos rakentuu koko pelin aikana, kulminoituen loppuvihellykseen. Harvoja urheilutapahtumia katsotaan tallenteina. Usein urheilutapahtumat menettävät kiinnostavuutensa, kun ne ovat ohi ja lopputulos on kaikkien tiedossa. Ajatukset siirtyvät välittömästi seuraavaan peliin ja finaalin jälkeen tulevaan kauteen.

Erityislaatuista urheilutuotteesta on myös se, että sitä seurataan ja kommentoidaan yhdessä muiden kanssa. Harry Potter kirjaa ei voi lukea yhdessä muiden kanssa samanaikaisesti eikä teatterissa voida kommentoida kaverille esitystä näytöksen aikana. Urheilun seuraaminen on siten selvästi yhteisöllisempi kokemus kuin muut viihteen lajit. Urheilun seuraaminen myös mahdollisesti kannustaa katsojia itsekkin urheilemaan ja lisää arkielämän aktiviteettitasoa. Tämä voi johtaa jopa pysyviin elämäntapamuutoksiin. Urheilussa yleisö on olennainen osa tapahtumaa. Ilman katsojia urheilusta katoaa jotakin olennaista. Katsojat osallistuvat tapahtumaan sen koko keston ajan.

Penkkiurheilun psykologia ja pääsylippujen kysyntä

Klassisen talousteorian mukaisesti penkkiurheilun kysynnän voisi katsoa riippuvan useista taloudellisista ja muista kysyntään vaikuttavista tekijöistä.⁶ Näitä voisivat eteenkin olla:

1. Pääsylippujen hinta (huomioiden myös esim. matkakulut)
2. Katsojien tulotaso
3. Korvaavien hyödykkeiden hinnat (esim. elokuva-lippujen hintataso)
4. Markkinoiden koko (paikallisen väestön määrä eli potentiaalisen markkinan koko)
5. Urheilutapahtuman merkittävyys (esim. finaaliottelut tai derbyt)

6. Urheilutapahtuman jännittävyys (lopputuloksen epävarmuus ja ottelun tasaisuus)

Penkkiurheilijoiden kiinnostuksen taso urheilua kohtaan vaihtelee kuitenkin hyvin suuresti. Siksi tutkimuksissa on pyritty mittaamaan fanittamisen intensiteetin määrää. Mikäli tutkimuksissa tarvitaan numeraalista dataa, voi fanien innostuneisuuden astetta tarkentaa ja luokitella esimerkiksi SSIS (Sport Spectator Identification Scale) asteikolla. Usein näin tarkka identifioinnin taso ei kuitenkaan ole tarpeen.

Daniel Funk ja Jeff James ovat kehittäneet psykologisen jatkumomallin (PCM) kuvaamaan yksilöiden psykologisen yhteyden syvyyttä urheiluun tai joukkueeseen.⁷ PCM-mallissa kiinnostuksen taso on jaettu tietoisuuteen, vetovoimaan, kiintymykseen ja uskollisuuteen. Ensimmäisellä tietoisuuden tasolla opitaan tunnistamaan, että tietty urheilulaji, joukkue tai tapahtuma on olemassa. Tällä tasolla ei vielä muodostu selvitä preferenssejä tai suosikkeja. Informaation lähteinä toimivat esimerkiksi ystävät, perhe tai media. Tyypillisesti tämä ensimmäinen taso saavutetaan jo lapsuudessa.

PCM-mallin toisella tasolla yksilölle on jo muodostunut suosikkijoukkue tai suosikkilaji. Vetovoimatekijät kyseiseen suosikkiin muodostuvat useiden ulkoisten ja sisäisten motiivien perusteella. Urheilu-, tapahtuma- tai vapaa-ajan harrastus tarjoaa mahdollisuuden tyydyttää tarpeita. Motiivit juontavat juurensa henkilökohtaisten, psykologisten ja ympäristötekijöiden yhdistelmästä. Tällä toisella ”vetovoima” tasolla yksilö on jo luonut positiivisia tunnesiteitä kohteeseensa. Tämä kehittynyt tunneside näkyy jo osallistumisena urheilutapahtumiin ja myös positiivisena kulutuskäyttäytymisenä.

Kolmannella ”kiintymys” tasolla PCM-mallissa yksilölle on kehittynyt urheilukohteeseen vahva psykologinen tunneside. Ulkoisten motivaatiotekijöiden suhteellinen merkitys on vähentynyt ja sisäiset motivaattorit nousevat keskiöön. Yksilöstä on kehittynyt urheiluobjektin (tietty joukkue, urheilulaji) fani.

Ylimmällä tasolla PCM-mallissa fanille on kehittynyt tunneside, jota voidaan jo luonnehtia sanalla ”uskollisuus”. Fanittaminen on pysyvää, pitkäkestoista ja kestää myös negatiivisia tapahtumia. Esimerkiksi putoaminen sarjatasolta ei heikennä tunnesidettä, vaan saattaa jopa vahvistaa sitoutumista joukkueeseen.

Säännöllinen urheilutapahtumiin osallistumisen voidaan katsoa edustavan sosiaalisen pääoman kasaamista, joka tapahtuu joko tietoisesti tai tiedostamatta. Tätä ilmiötä on urheilun sosiologiassa kuvattu vapaa-ajan vakavoitumisena (”serious leisure”) ja vapaa-ajan urakehityksenä (”leisure

career”).⁸ Penkkiurheilija kehittyy harrastuksessaan vuosien myötä ja kerää samalla sosiaalista pääomaa urheilun parissa. Vapaa-ajan vakavoitumiseen liittyvät teemat ovat nykyisin varsin suosittuja urheilun sosiologiassa.⁹

Motivaatio urheilun seuraamiseen synnyttää aktiivista toimintaa, eli fanit usein myös ostavat pääsylippuja otteluihin ja lähtevät seuraamaan ottelua stadioneille. Faniuteen kuuluvat siis sosiaaliset käytänteet, joiden mukaisesti kannattajat luovat keskinäisiä sosiaalisia verkostoja ja kokevat yhteenkuuluvaisuutta. Ajan kuluessa vapaa-ajan urakehitys kasvaa ja tietämys lisääntyy. Toimintakoodisto kehittyy samalla.

Urheilutapahtumiin osallistumisen tekijöinä voidaan siis katsoa toimivan ensinnäkin sosialisointia. Katsomoon lähdetään myös näkemään tuttavien ja tapaamaan ihmisiä. Vaikka pääsyliput ovat kalliita ja ottelu ei välttämättä vastaa odotuksia, jatkaa sinnikkäs fani silti harrastustaan. Vaikka taloustieteelliseltä näkökannalta katsoen kustannukset ylittäisivät saadut hyödyt, palaa innokas fani silti katsomoon kerta toisensa jälkeen. Tälle ilmiölle on tutkimuksissa löydetty ainakin neljä selitystä.¹⁰ Ensinnäkin vahva yhteishenki aiheuttaa sosiaalisen paineen, joka estää kannattajajoukosta irtaantumisen. Toisaalta vastakkainasettelu kilpailevia joukkueita kohtaan synnyttää motivaatiota jatkaa oman joukkueen kannattamista. Kolmanneksi fanien joukossa esiintyy tyypillisesti epärealistista optimismia, toiveajattelua siitä, että oma joukkue tulevaisuudessa kykenee huomattavasti parempiin suorituksiin. Viimeisempänä motivaattorina vapaa-ajan vakavoitumista tutkinut Ian Jones mainitsee ilmiön, jota hän kuvaa termillä ”voice”. Jones kuvaa tämän ilmiön itsepetoksena, jossa fanit tappioputkenkin aikakausina tulkitsevat oman joukkueensa edelleen muita joukkueita ylivertaisempana. Tätä voidaan selittää vaikkapa niin, että uskotaan oman joukkueen pelaavan paljon muita joukkueita tyylikkäämpää tai autenttisempää ”vanhan hyvän ajan” jalkapalloa.

Urheilun faneille olennaista on urheilun seuraamisen kautta toteutuva oman identiteetin rakennus. Yksilö voi samaistua kannattajaryhmään ja kokea kuuluvansa joukkoon. Tämä rakentaa minäkuvaa. Näin yksilö kategorisoituu tiettyyn ryhmään, vaikka yksilö ei varsinaisesti tapaisi ketään, vaan kategorisointi tapahtuisi pelkästään television äärellä yksinäisyydessä.

Vakavasti harrastukseensa suhtautuvat ”tosifanit” osallistuvat urheilutapahtumiin niiden itsensä vuoksi. Uskollisuus joukkuetta kohtaan nousee tärkeäksi arvoksi kannattajakunnan sisäisessä asteikossa. Fanille on tärkeää nousta kannattajakunnan hierarkiassa ja kerätä arvostusta yhteisössä. Samalla opitaan uusia tietoja ja taitoja joukkueesta ja lajista yleensäkin. Toki monelle kannattajalle myös viihtyminen pelitapahtumissa on tärkeää. Kilpailullinen tasapaino ja lopputuloksen

epävarmuus ottelussa lisäävät sen kiinnostavuutta, samoin kuin pelin historiallinen merkittävyys. Tapahtumat mahdollistavat eskapismia rutiineista ja toimivat vastapainona arjelle. Tähtipelaajien läsnäolo lisää katsojakysyntää ja tunnelma stadionilla on usein esitetty motivaattori saapua paikalle. Kannattajat voivat katsoa myös toimivansa altruismin hengessä, antamalla tukensa yleishyödylliselle toiminnalle oman yhteisön hyväksi.

Osalle yleisöstä stadionin oheistoiminnot voivat olla olennainen motivaattori. Alkoholin nauttiminen ja ravintolapalvelut lisäävät katsojakysyntää, samoin kuin laadukas väliaikaohjelma. Kunnolliset stadionin fasiliteetit lisäävät myös pääsylippujen kysyntää, alkaen parkkipaikkojen määrästä ja WC-tilojen siisteydestä. Stadionin toimivuus, istuinten mukavuus ja näyttötaulujen koko ovat myös merkityksellisiä elementtejä kokonaiselämyksessä.

Fanittamisen synnit

Penkkiurheiluun liittyy valitettavasti myös negatiivisia seurannaisvaikutuksia. Urheilujoukkueiden kannustaminen saattaa johtaa liian innokkaaseen ja jopa väkivaltaiseen toimintaan. Yleisesti ottaen fanittaminen mahdollistaa paineiden ja aggressioiden purkamisen sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla. Toisinaan jalkapallokatsomossa vastuullisesta ja hillitystä perheenisästä kuoriutuu vastapuolen pelaajia ja tuomareita soimaava aggressiivinen räyhääjä. Vaikka artikkelin alkusivuilla on esitetty monia penkkiurheilun hyviä puolia, on fanittamisella siis myös kääntöpuolensa. Varsin vahvoihin näkemyksiin urheilun fanittamisen juurisyistä päätyy Tulsan yliopiston professori Joli Jensen, jonka mukaan fanittamisessa on kyse henkisestä sairaudesta, joka heijastuu huliganismina myös ympäröivään yhteiskuntaan.¹¹

Termi ”fani” johdetaan sanasta ”fanaatikko”. Sen etymologia tulee edelleen latinan sanasta ”fanaticus”, joka tarkoittaa temppelissä jumalia palvovaa henkien riivaamaa kiihkoilijaa. Huligaani-termillä on alun perin viitattu viktoriaanisessa Englannissa riehuneisiin ja mellakoiviin antisosiaalsiin irlantilaisiin maahanmuuttajiin.¹² Huliganismilla viitataan erityisesti brittiläisiin väkivaltaisiin mellakoitsijoihin, joskin jalkapallo-otteluiden yhteydessä tapahtuvista väkivaltaisuuksista on tullut globaali ilmiö.

Urheilujoukkueiden kannattajat ovat ryhmittyneet erilaisiksi yhteisöiksi, joiden keskuudessa alttius väkivaltaan saattaa tehostua. Jalkapallon yhteydessä puhutaan medioissa erityisen fanaattisista kannattajaryhmistä, ”ultrista”. Esimerkiksi Italiassa ultrien toiminnan pääpaino on yhteisöllisyydessä, mutta myös väkivaltaa liittyy joidenkin jäsenten toimintaan. Siinä missä britit

käyttävät pääosin nyrkkejä, italialaiset turvautuvat tuliaseisiin ja veitsiin. Ultrien jäsenyyttä pitää hakea ja ne ovat järjestäytyneet armeijan yksikön tai poliittisen järjestön tavoin.¹³ Epäluottamus kaikkia päättäjiä kohtaan elää ultrien keskuudessa vahvana. Ultrat eivät kovinkaan usein tappele toisia joukkueita kannattavia vastustajia vastaan, vaan tyypillisesti keskittyvät rähinöimään poliisien kanssa.

Kirjassaan ”*Extremism*” Warwickin yliopiston filosofian professori Quassim Qassam tarjoaa hyödyllisen kolmijaon äärimmäisille toiminnoille. Voimme yhtäältä puhua psykologisesta ekstremismistä, toiseksi metodisesta ekstremismistä ja kolmanneksi ideologisesta ekstremismistä. Urheilufaneiden tapauksessa on kyse nimenomaan psykologisesta ekstremismistä. Psykologisessa ekstremismissä on kyse siitä, kuinka ja millä tavoin henkilö pitäytyy uskomuksiinsa. Fanaatikoille on tyypillistä liian suuri luottamus oman aatteen pyhyteen ja kaikkien muiden ideologioiden pahuuteen. Siksi fanaatikko näkee oikeutetuksi talloa alleen muut näkemykset, joko pehmein keinoin tai tarvittaessa väkivalloin. Heitä ei siis kuvasta ainoastaan ylenmääräinen innokkuus, vaan myös ylenmääräinen itsevarmuus.

Fanaatikko halveksuu perusteettomasti muiden ihmisten arvoja ja kiinnostuksen kohteita, ja ovat valmiita tallomaan ne alleen sekä pakottamaan muille omat arvonsa, tarvittaessa vaikka väkivalloin. Fanaatikko ei kykene arvioimaan omia arvojaan kriittisesti, koska niitä pidetään kokonaan epäilyksen ulkopuolella olevina. Fanaatikko on valmis uhraamaan itsensä ja muut arvojensa puolesta.

Käytettäessä erilaisia Internetin tieteelliseen tarjontaan keskittyviä hakukoneita, (Google Scholar, Web of Science, Scopus, Microsoft Academic) huomataan, että etsittäessä urheiluun liittyviä tieteellisiä tutkimuksia, esiintyy varsin monessa tutkimuksessa jo otsikoissa ”väkivalta”, ”huumeet” ja ”alkoholi” avainsanat. Yli 10% akateemisesta urheilututkimuksesta vaikuttaa tarkastelevan väkivaltaan ja alkoholiin liittyviä teemoja.

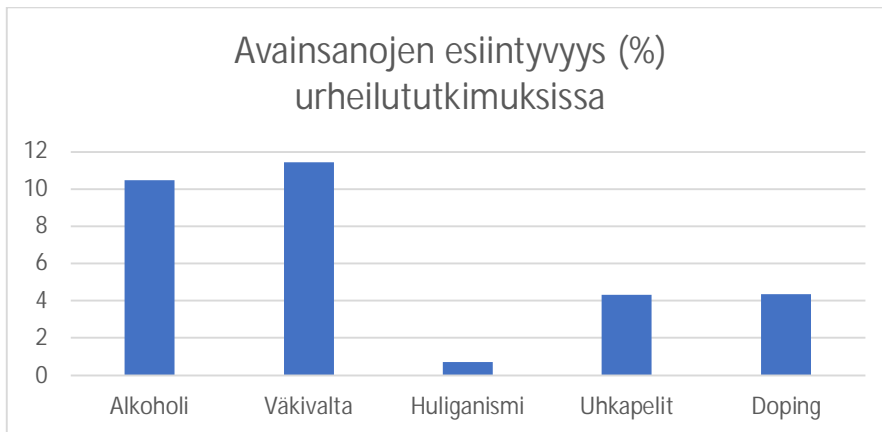
Taulukko 1. Akateemisten hakukoneiden tarjoamat urheilua käsittelevien tutkimusten teemat.

Lähde	Alkoholi	Väkivalta	Huliganismi	Huumeet	Vedonlyönti	Rasismi	Doping	Korruptio
Google Scholar	44,0 %	45,1 %	0,3 %	54,4 %	4,5 %	6,7 %	2,5 %	7,2 %
Scopus	1,1 %	1,9 %	0,1 %	1,6 %	0,8 %	0,9 %	1,7 %	0,8 %

Web of Science	0,4 %	0,4 %	0,0 %	0,8 %	0,3 %	0,1 %	1,0 %	0,7 %
Microsoft Academic	5,5 %	6,0 %	1,1 %	6,3 %	5,6 %	4,5 %	12,0 %	5,1 %
Journal of Sports Economics	1,5 %	3,8 %	2,1 %	6,4 %	10,5 %	1,7 %	4,6 %	4,1 %

Kuvio 1 summaa akateemisessa tutkimuskirjallisuudessa esiintyvien urheiluun liittyvien negatiivisten seurannaisvaikutusten esiintyvyyssäämien keskiarvoja. Sen mukaan väkivalta ja alkoholi ovat selvästi tutkituimmat urheiluun liittyvät negatiiviset seurannaiset. Uhkapelit ja doping ovat hieman yllättäen selvästi harvinaisempia tutkimusteemoja.

Kuvio 1. Valittujen avainsanojen esiintymistiheys (5) urheiluun liittyvässä akateemisessa tutkimuksessa

Useat tutkimukset vahvistavat alkoholin runsaan käytön korreloivan jalkapallokatsomoissa ilmenevän mellakoinnin kanssa. Humalatila lisää varsinkin nuorten mieskatsojien väkivaltaisuutta. Poliisien tilastot osoittavat, että alkoholiin liittyvät pidätykset lisääntyvät selvästi pelipäivinä.¹⁴ Michael Ostrowsky on kuitenkin osoittanut tutkimuksissaan, että alkoholin käytön ja urheilukatsojien väkivaltaisen käyttäytymisen välinen yhteys on monimutkaisempi kuin miltä ilmiö äkkiseltään näyttää.¹⁵ Kaikki huligaanit eivät ole alkoholin vaikutuksen alaisena käyttäytyessään väkivaltaisesti.

Huliganismin historiaa

Urheilutapahtumien yhteydessä ilmenevä nujakointi ei ole mikään uusi ilmiö. Vuonna 532 jKr. Konstantinopolin ”Nika-kapina” johti jopa 30.000 ihmisen kuolemaan, kun vaunukilpa-ajojen katsojat aloittivat keisarin vastaisen mellakoinnin. Eniten mediajulkisuutta saaneet tragediat ovat Heyselin ja Hillsborough’n tapahtumat. Vuonna 1985 Brysselin Heysel-stadionilla Liverpoolin ja Juventuksen kohtaamisessa 39 katsojaa kuoli ja noin 600 loukkaantui. Vuonna 1989 Hillsborough’n jalkapallostadionilla Englannin Sheffieldissä huliganismin jälkiseurauksena 96 katsojaa menetti henkensä ja 766 loukkaantui.

Katsojien yllättävä käyttäytyminen ja joukkohysteria on toiminut usein katastrofien pontimena. Vuoden 1971 joukkotungeksinta Ibrox-stadionilla Glasgow’ssa alkoi, kun Celtic oli 89.minuutin kohdalla voitolla. Rangers teki kuitenkin jatkoajalla maalin, mikä sai suuren joukon Rangersin kannattajia palaamaan nopeasti stadionille. Rangersin fanipäädyn portaikko oli jyrkkä betonikuilu, vain 10 metriä leveä ja 30 metriä pitkä. Tuhannet villisti tungeksivat fanit pakkautuivat katastrofaalisin seurauksin. Kuoliaaksi tukehtui tai musertui 66 katsojaa.¹⁶

Heysel-stadionin tragedia 1985 tapahtui katastrofaalisin seurauksin Eurooppa-cupin loppuottelussa Brysselissä, jossa tuhannet Liverpoolin kannattajat olivat tulleet ilman pääsylippua Brysseliin ja murtautuivat katsomoon. Liverpoolin fanit tunkeutuivat turva-aidan yli neutraaliin katsomolohkoon ja aiheuttivat pakokauhua. Tuolloin 39 ihmistä kuoli, heistä pääosa oli Juventuksen kannattajia. Samalla noin 600 katsojaa loukkaantui.¹⁷ Seurauksena 14 Liverpoolin fania tuomittiin vankeusrangaistuksiin ja UEFA sulki kaikki englantilaisjoukkueet viideksi vuodeksi Euroopan kentiltä. Liverpool suljettiin kansainvälisiltä areenoilta peräti kuudeksi vuodeksi. Huhtikuussa 1989 cupin välieräottelussa Hillsborough’n stadionilla Sheffieldissä Liverpoolin fanien päätykatsomoon päästettiin satoja kannattajia liikaa. Tungos mellakka-aitojen rajaamassa katsomon keskiosassa oli valtava ja 96 Liverpool fania puristui kuoliaaksi.

Huliganismin tapaisesta episodista oli kyse myös Hondurasin ja El Salvadorin välillä vuonna 1969 käydyssä ”jalkapallosodasta”. Maat pelasivat tuolloin karsintaotteluja paikasta vuoden 1970 MM-kisoihin. Honduras voitti ensimmäisen osaottelun 1–0. Tämän jälkeen julkisuutta herätti nuoren 18-vuotiaan salvadorilaisen kannattajan tekemä itsemurha. Hän ei kestänyt isänmaansa häviötä jalkapallo-ottelussa. Hänen hautajaisistaan tuli suuri kansanjuhla, jota noin 80 % salvadorilaisista seurasi televisiosta. Honduras pelasi toisen osaottelun El Salvadorin pääkaupungissa San Salvadorissa. Mellakat alkoivat heti joukkueen saapuessa kaupunkiin. El Salvador voitti ottelun 3–

0. Kolmas ja ratkaiseva ottelun pelattiin puolueettomalla maaperällä Mexico Cityssä. Pelin voitti El Salvador 3–2. Kuusi tuntia ottelun päättymisen jälkeen salvadorilaiset pommikoneet aloittivat pommitukset ja täysimittainen sota alkoi. VäkivaltaisuuDET kestivät useita päiviä, kaikkiaan 100 tuntia. Tuhansia kuoli, kun taisteluja käytiin etupäässä Hondurasin maaperällä. El Salvadorissa kuoli noin 900 ihmistä, jotka enimmäkseen olivat siviilejä. Honduras menetti 250 taistelusotilasta ja yli 2 000 siviiliä neljän päivän sodan aikana. Suurin osa sodasta käytiin Hondurasin maaperällä ja tuhannet muut joutuivat kodittomiksi. Lukuisat ihmiset haavoittuivat. Rauhansopimus solmittiin vasta 1980.¹⁸ Selkkauksen juurisyyt piilivät maiden välisessä pitkäaikaisessa poliittisessa ja sosiaalisessa skismassa, mutta sodan syttymiseen myös jalkapallolla oli ainakin välillinen ristiriitoja kärjistävä vaikutuksensa. Taulukossa 2 on kuvattu merkittävimpiä huliganismin aiheuttamia episodeja.

Taulukko 2. Huliganismin historiaa. Traagisimpia mellakoita ja niiden uhrien lukumäärät.

Vuosi	Kuolleet	Loukk.	Stadion	Kaupunki	Valtio	Joukkueet
532	30000-50000	?		Konstantinopoli	Bysantti	Blue - Green
1964	328	500	National Stadium	Lima	Peru	Peru - Argentina
1967	40	600	Kayseri Atatürk Stadium	Kayseri	Turkki	Kayserispor - Sivasspor
1968	71	150	El Monumental	Buenos Aires	Argentiina	Boca Juniors - River
1971	66	200	Ibrox Stadium	Glasgow	Skotlanti	Rangers - Celtic
1982	66 - 340	61	Central Lenin Stadium	Moskova	NL	FC Spartak - HFC Haarlem
1985	56	265	Valley Parade Stadium	Bradford	Englanti	Bradford City - Lincoln City
1985	39	600	Heysel Stadium	Bryssel	Belgia	Liverpool - Juventus
1988	93	100	Dasarath Rangasala Stadium	Kathmandu	Nepali	Bangladesh - Nepal

1989	97	766	Hillsborough Stadium	Sheffield	Englanti	Liverpool - Nottingham Forest
1996	83	150	Estadio Doroteo Guamuch Flores	Guatemala City	Guatemala	Guatemala - Costa Rica
2001	43	250	Ellis Park Stadium	Johannesburg	E-Afrikka	Kaizer Chiefs - Orlando Pirates
2012	72	500	Port Said Stadium	Port Said	Egypti	Masry - Ahly

Syitä huliganismiin

Tutkimuksissa on yritetty selvittää fanien väkivaltaisen käyttäytymisen juurisyitä. Katsojat itse selittävät mellakointia toisinaan epäpätevällä tai puolueellisella tuomarityöskentelyllä. Media ja poliitikot selittävät huliganismia alkoholin liiallisella nauttimisella. Alkoholin suhde mellakointiin ei tutkimusten mukaan ole yksiselitteinen. Kaikki väkivaltaiset huligaanit eivät riehunut alkoholin vaikutuksen alaisena. Joidenkin näkemysten mukaan tiukat stadioneiden alkoholirajoitukset ovat synnyttäneet katsojissa aggressiivisuutta ja edesauttaneet mellakointia. Alkoholi kyllä poistaa estoja ja lisää tutkitusti väkivaltaisuutta, mutta joitakin katsojia voi ärsyttää rajoitukset sen nauttimisessa. Huliganismin syitä on siis etsittävä muistakin lähteistä kuin alkoholista.

Urheilun taloustieteessä etsitään ilmiön taustalta taloudellisia tekijöitä. Köyhyys nähdään taloustieteessä ”perisyntinä”, joka heijastuu sosiaalisina ongelmina. Rahan puute näyttääytyy jalkapallokatsomoissa aggressiivisuutena ja turhautumisena. Toisaalta huliganismia on selitetty myös päinvastoin taloudellisen nousukauden tuotteena. Lisääntynyt taloudellinen hyvinvointi ja matkustamisen helpottuminen ovat lisänneet fanien vierailuja vieraspelien paikkakunnilla ja vastakkaisten faniryhmien kohtaaminen stadionilla edistää mellakointia. Poliittisen vasemmiston kannattajat syyttävät ongelmasta työttömyyttä, oikeistoon kallistuvat analyytikot taas sällivuuden kulttuurin lisääntymistä ja moraalisen selkärangan kulttuurillista rappeutumista. Myös Leicesterin koulukunnan tunnetuin edustaja Eric Dunning on painottanut sosiaalisten ja taloudellisten tekijöiden keskeistä merkitystä. Hänen mukaansa sosiaalinen epätasa-arvoisuus ja alempien sosiaaliryhmien syrjäytyminen johtavat katsomoväkivaltaan. Nämä näkemykset on uusimmissa tutkimuksissa valtaosin kumottu. Huligaanit eivät edusta ainoastaan alempia sosiaali- ja tuloryhmiä, vaan mellakointiin syyllistyy lähes kaikilta tulo- ja koulutustasoilta.

Sosiologian professori Michael Ostrowsky selittää katsojien väkivaltaista käyttäytymistä useiden tekijöiden summana. Näihin tekijöihin kuuluvat jännityksen etsintä, turhautuneisuus ja yksimielisyysarha. Viimeksi mainittu ilmiö on psykologinen vinouma, jossa yksilö luulee virheellisesti kaikkien lähistöllä olevien ihmisten jakavan samat tavoitteet ja mielipiteet.

Ostrowsky on tutkimuksissaan maininnut yhdeksän sosiaalipsykologista riskitekijää, jotka lisäävät huliganismin todennäköisyyttä.¹⁹ Ensinnäkin jännityksen etsiminen voi olla yksi huliganismin synnyn syy. Toisaalta katsojat käyttäytyvät impulsiivisesti. Mikäli katsojat ovat turhautuneita (esim. tuomarityöskentelyyn tai ottelun lopputulokseen) johtaa se mahdollisesti väkivaltaan. Joukossa myös ”tyhmyys tiivistyy”, eli fanit samaistuvat metelöivään joukkoon niin intensiivisesti että unohtavat normaalit sosiaaliset normit. Jalkapallokatsomoissa ilmenee konformistisuutta eli ryhmäilmiötä, jossa yksilö toimiessaan ryhmässä mukautuu enemmistön käyttäytymiseen, arvoihin ja näkökulmiin. Oletus anonymiteetin säilymisestä suuren joukon keskellä saattaa altistaa väkivallalle.

Psykologia tunnistaa ns. ”Beduiinisyndrooman”, jossa väliaikaiset viholliskuvat syntyvät tilannesidonnaisesti.²⁰ Sen mukaan huligaanit omaksuvat yksinkertaistetun toimintalogiikan: ”*Kaverin kaveri on kaveri, kaverin vihollinen on vihollinen, vihollisen vihollinen on kaveri ja vihollisen kaveri on vihollinen*”. Ehkäpä penkkiurheilu sisältää itsessään sisäänrakennettuna turhautumisen siemenen. Katsoja vähintäänkin alitajuntaisesti tiedostaa, että hänen käyttäytymisellään ei ole mitään vaikutusta ottelun lopputulokseen. Tämä aiheuttaa innokkaassa katsojassa vähintäänkin potentiaalista turhautumista.

Paras tiivistys huliganismin juurisyistä löytyy epäilemättä vanhasta suomalaisesta sananlaskusta: ”*Joukossa tyhmyys tiivistyy*”. Huliganismin syiksi on urheilun sosiologiassa tarjolla valtaisa määrä erilaisia tarjokkaita. Leicesterin koulukunnan, ja sen valovoimaisimman edustajan Eric Dunningin mukaan, työväenluokkaselitys on niistä perinteisin. Brittien huliganismin juuret ovat luokkayhteiskunnan patoutuneessa skismassa ja taloudellisessa epätasa-arvossa, joka purkautuu ajoittain jalkapallo-otteluissa. Erilaiset kollektiivisen käyttäytymisen teorioita (mm. tartunta-, konvergenssi-, arvonlisäys- ja sisäisen normiston teoria) on myös esitetty huliganismin taustaselittäjiksi.²¹

Oheisessa taulukossa 3 on koostettu tekijöitä, joiden on tutkimusten mukaan katsottu lietsovan väkivaltaista käyttäytymistä penkkiurheilijoiden joukossa. Tekijät on jaettu neljään pääryhmään.²² Sosio-kulttuuriset tekijät liittyvät yhteiskunnassa esiintyviin sosiaalisiin ristiriitoihin, jotka saattavat kärjistyä ja saada sytykkeensä ottelun tiimellyksessä. Samaan kategoriaan liittyy yhteiskunnan

yleinen väkivaltaisuuden esiintymisen taso ja sen sosiaalinen hyväksyttävyys yhteisössä. Toisena tekijäryhmänä ovat itse tapahtumaan ja sen fasiliteetteihin liittyvät tekijät. Seisomapaikoilla esiintyy enemmän levottomuutta katsojien keskuudessa kuin istumapaikoilla. Kannattajien sekoittuminen katsomossa lisää myös ristiriitoja. Eri kannattajaryhmittäin eristetyt katsomolohkot ovat käytännöllinen ja toimiva ratkaisu ainakin ottelun aikaisten väkivaltaisuuksien vähentämiseen. Merkittävässä finaaliotteluissa lienee enemmän riskitekijöitä kannattajien mellakointiin, joten ottelun merkittävyys lisää väkivallan uhkaa. Epäoikeudenmukaiseksi koettu tuomarityöskentely saattaa myös laukaista väkivaltaisuuksia katsomossa, samoin kuin pelaajien välinen väkivaltaisuus kentällä. Poliisin ja järjestysmiesten käyttäytymisellä saattaa myös olla provosoivaa vaikutusta. Viimeisenä voidaan tarkasteluun liittää yleisön demografiaan liittyviä tekijöitä. Alhainen ikä ja miessukupuoli ovat myös väkivaltaisuuden altistavia riskitekijöitä.

Taulukko 3. Huliganismin esiintymisen syitä

Sosio-kulttuuri	Tapahtuma / stadion	Järjestysmiehet / poliisi	Yleisö
Yhteiskunnan sosiaaliset ristiriidat Väkivallan taso ja sosiaalinen hyväksyttävyys yhteiskunnassa	Istumapaikat vs seisomapaikat Eristetyt katsomolohkot vs sekoitettu katsomo Kannattajien sekoittuminen "Isot ottelut" Pelaajien väkivaltaisuus Tuomarityöskentely	Matala vs korkea profiili	Ikä Sukupuoli

Loppusanat

Jalkapallo on maailman suosituin urheilulaji. Sillä arvioidaan olevan 3,5 miljardia fania (seuraavina suosiossa tulevat kriketti 2,5 miljardia ja maahockey 2 miljardia kannattajaa). Suosio on myös jakautunut varsin tasaisesti koko maapallolle. Jalkapalloa seurataan siten hyvin aktiivisesti, eikä siten ole yllättävää, että myös negatiivisia seurannaisvaikutuksia esiintyy. Fanittaminen tarjoaa mahdollisuuden sosiaalisen pääoman rakentamiseen ja sisältää arjen harmauteen, mutta sisältää myös aineksia negatiivisiin ilmiöihin.

Urheiluareenoilla ilmenevä huliganismi liittyy erityisesti jalkapalloon. Syyt väkivaltaisuuksien esiintymiseen juuri jalkapallon parissa, joka pelinä on suhteellisesti katsoen varsin väkivallatonta toimintaa itse pelikentällä, kaipaasi tulevaisuudessa lisää tutkimusta. Esimerkiksi jääkiekko on pelinä huomattavasti väkivaltaisempaa ja nyrkkitappelut pelaajien välillä ovat melkein säännöllisesti toistuva ”väliaikaviihdyke” jopa amatööritasolla. Tästä huolimatta jääkiekko-otteluiden yleisö käyttäytyy huomattavasti rauhallisemmin kuin jalkapallofanit.

Brittiläisessä jalkapallossa on puututtu huliganismiin varsin kovalla kädellä. Vielä 1980-luvulla keskimääräinen katsoja koki olonsa turvattomaksi Iso-Britannian katsomoiden lehtereillä ja tämä näkyi vähenevinä lipputuloina ja katsojien määränä. Englannin Valioliigan (Premier League) otteluissa väkivaltaisuuDET on saatu merkittävästi vähenemään tarkalla etukäteissuunnittelulla, katsojasektoreiden jaottelulla ja järjestysmiesten tarkalla toiminnalla. Kallistuneilla pääsylipuillakin lienee osansa asiassa. Media raportoi menneinä vuosikymmeninä hyvinkin näyttävästi huliganismista ja myös tästä saattoi syntyä itseään toteuttava väkivaltaisuuDEN kierre. Huligaanit tiesivät mellakoimalla pääsevänsä päivälehtien etusivuille. Joidenkin nykytutkijoiden mukaan jalkapallohuliganismista syntyi akateemisessa maailmassakin ylikorostunut tutkimusteema. Koska ilmiö ei kuitenkaan ole hävinnyt, vaan katsojien mellakointia ja kuolonuhreja aiheuttavaa väkivaltaa esiintyy edelleenkin globaalisti, on aiheeseen edelleenkin syytä paneutua. Tämä mahdollistaa paremmin penkkiurheilun negatiivisten seurannaisvaikutusten vähentämisen jo ennakolta.

Kirjallisuus

Dunning, E. (1999). *Sport Matters: Sociological Studies of Sport, Violence and Civilisation*. Routledge, London.

Funk, D. C., & James, J. (2001). The Psychological Continuum Model: A Conceptual Framework for Understanding an Individual's Psychological Connection to Sport. *Sport Management Review*, 4(2), 119–150.

Jenson, J. (1992). Fandom as Pathology: The Consequences of Characterization. Teoksessa: *The Adoring Audience. Fan Culture and Popular Media* (ed. Lisa A. Lewis) (s. 9–29). Routledge.

Jones, I. (2000). A model of serious leisure identification: The case of football fandom. *Leisure Studies*, 19(4), 283–298.

Kujanpää, V. (2007). Jalkapallohuliganismi—Työväenluokan aggressiosta organisoiduksi toiminnaksi. Teoksessa: *Kuningaspelin kentät: Jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä*, eds. Itkonen H. & Nevala A. (s. 147–154). Gaudeamus.

Merlo, L. J., Hong, J., & Cottler, L. B. (2010). The association between alcohol-related arrests and college football game days. *Drug and Alcohol Dependence*, 106, 69–71.

Mäkijärvi, E. (2018). *Pyhä peli: Italian jalkapallon tarina*. Arktinen Banaani.

Nepomuceno, T. C., de Carvalho, V. D., Silva, L. C., de Moura, J. A., & Costa, A. P. (2022). Exploring the Bedouin Syndrome in the Football Fan Culture: Addressing the Hooliganism Phenomena through Networks of Violent Behavior. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(15).

Olmsted, L. (2021). *Fans: How watching sports makes us happier, healthier, and more understanding*. Algonquin Books of Chapel Hill.

Ostrowsky, M. K. (2014). The social psychology of alcohol use and violent behavior among sports spectators. *Aggression and Violent Behavior*, 19(4), 303–310.

Ostrowsky, M. K. (2018). Sports Fans, Alcohol Use, and Violent Behavior: A Sociological Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 19(4), 406–419.

Rissanen, M. (2022). *Kadut, kentät ja katsomot: Jalkapalloderbyjen kiihko ja lumo*. Atena.

Simmons, R. (2006). The demand for spectator sports. Teoksessa: *Handbook on the Economics of Sport*, eds. Andreff, Wladimir & Szymanski, Stefan (pp. 77–89). Edward Elgar.

Stebbins, R. A. (2006). Serious leisure and well-being. Teoksessa: *Work, leisure and well-being* (pp. 129–142). Routledge.

Qassam, Q. (2021). *Extremism. A Philosophical Analysis*. Routledge.

Vares, V. (2018). *Pallon herruus. Kuningaslajin valta ja lumo*. Otava.

Wann, D. L. (2006). Understanding the positive social psychological benefits of sport team identification: The team identification-social psychological health model. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 10(4), 272–296.

Viitteet

¹ Olmsted 2021

² Frey & Gullo 2021

³ Dunning 1999

⁴ Baade & Tiehen 1990

⁵ Wann 2006

⁶ Simmons 2006, 79

⁷ Funk & James 2001

⁸ Stebbins 2006

⁹ esim. Buning & Gibson 2015; Getz & Patterson 2013

¹⁰ Jones 2000

-
- ¹¹ Jenson, 1992
¹² Mäkijärvi 2018, 91
¹³ Mäkijärvi 2018, 91
¹⁴ Merlo et al. 2010
¹⁵ Ostrowsky 2014
¹⁶ Rissanen 2022, 31
¹⁷ Rissanen 2022, 44
¹⁸ Vares 2018, 316–318
¹⁹ Ostrowsky 2018
²⁰ Nepomuceno et al. 2022
²¹ Kujanpää 2007
²² Ostrowsky 2018